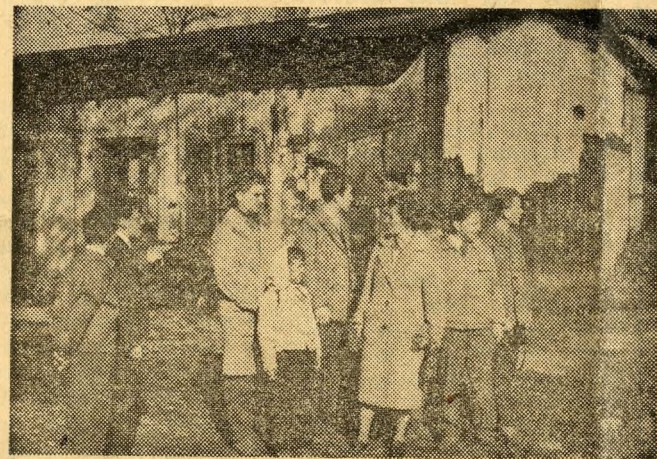

Ez volt a Mária Valéria telepen. Sok ezer ilyen fabarakk sorakozott egymás mellett; tengernyi kín és szenvedés lakozott bennük

Már csak ennyi maradt belőlük. De ezeket is nemsokára lebontják. A Sas-örs percekig némán állt előttük. Képzeteitük a múltat idézte

Ők még látták, de az utánuk jövő pajtások már nem láttak semmit a múltból. Hadd örökítse meg a múlt egy darabját a fényképezőgép.

Nem mindennapi kiránduláson voltam a múlt vasárnap délelőtt. A budapesti Medve utcai Általános Iskola 466-os számú Bem József úttörőcsapatának Sas-örsét kísérem el. Nem az őszi erdőt, a lombját hullató fákat, nem a budai hegyek avarborította ösvényeit kerestük fel. Nem! A város peremét látogattuk meg. Úgy is mondhatnám, hogy egy kicsit a múltban jártunk, nagyjából a jelenben, és a jövőbe is bepillantottunk.

Igen, mert a főváros hajdani peremén — amelyet a közszáj még mindig Mária Valéria telepnek nevez — összetalálkozik a múlt a jelennel és a jövővel. A múlt egyre zsugorodik.

A múltból a jövőbe visz az út

(LÁTOGATÁS A VOLT MÁRIA-VALÉRIA TELEPEN)

Egy-két rozszant viskó maradt itt egyelőre — no, és persze az emberek tudatából sem tűnt még el fájó emléke. Pedig a jelen feledteti a múltat. Mindenfelé, amerre a szem ellát, emeletes, modern bérpaloták sorakoznak a hajdani nyomortanyák helyén. Köztük itt-ott toronydaruk emelkednek a magasba. További új házak épülnek itt, szinte egyik napról a másikra. S egy ilyen vasárnap délelőtti séta elegendő ahhoz, hogy az ember megláthassa, milyen is lesz a jövő Budapestje.

A Sas-örs krónikája megörökítette e sétát, amelynek ezt a címet adhatnánk: a múltból a jövőbe visz az út. Azoknak, akik nem lehetnek ott ezen a sétán, itt mondom el mindazt, amit láttam, hallottam.

Sebesültek otthona.

1914-et írtak akkor. A véres világháború szedte az áldozatait. A kórházak már az első hónapokban megteltek sebesültekkel. Az ország urainak bizony nagy gondot okozott, hol adjanak hajlékot a többieknek, ki a főváros polgármestere és ki is adta a — Építsünk barakk-kórházat! — jelentette parancsot. Túl a város peremén — Ferencváros és Kispest között elterülő szeméttelen épültek a barakkok — deszkából. A tetőket kátránypapírral vonták be, az oldalait pedig nagyjából bevakolták. Kín és szenvedés vert itt tanyát. Nyáron a rekkenő hőség, télen a velőfagyasztó hideg kínozza a sebektől vérző katonákat.

A főváros urai úgy gondolták, hogy a háború végeztével lerombolhatják ezeket a szükség-kórházakat. De 1917-ben alighogy kivitték belőlük a lábadozó katonákat, családok foglalták el a helyüket. Egyszerű családok, akiket a háború kegyetlensége és a szörnyű kizsákmányolás hajléktalanná és földönfutóvá tett. Persze ők is csak átmeneti szállásnak szánták ezt a helyet.

1919 tavasza meg is hozta a reményt. A Tanácsköztársaság elrendelte, hogy a nyomortelepek lakói a belvárosi nyolc-tízszobás úrilakásokban kapjanak otthont. A sors azonban úgy akarta, hogy ez legyen az átmeneti szállás.

A Ládaváros „védőangyala“.

Jött a kegyetlen fehérterror. A szegény-családok visszazuhantak a nyomorba. Örült, kinek a fabarakkokban jutott hajlék. A Horthy-pribékek még ezeket is le akarták rombolni a fejük fölül. De akadt egy „jótét-lélek“, Mária Valéria főhercegasszony, aki kiterjesztette védőszárnyait a nyomor fölé. Úgymond: „Ha a barakkokat is elvesszük ezektől a szerencsétlenektől, akkor felláznak és ismét beülnek a mi helyünkre, ahogy 1919-ben tették.“

Igy maradt meg a barakkváros, vagy ahogy csúfolták: Ládaváros, amelynek „védőan-

gyala“ Mária Valéria főhercegasszony lett. Róla nevezték el Mária Valéria telepnek.

De ne gondolja senki, hogy a főhercegasszony a saját vagyonából valamit is adott az itt lakó nyomorgóknak. Pénzt gyűjtött, kegyes adományokat, és nagy céció közepette ezeket osztotta szét karácsonykor. S ahogy gyarapodott a hercegi család vagyona, úgy nőtt itt a nyomor. A háromezer szükség-lakásban több mint tizenhatezren szorongtak.

Hétgyermekes család a szabad ég alatt.

Kezembe került egy 1937-es újság. Egy bátor újságíró végigsétált a telepen, de csak tizedrészét írhatta meg annak, amit látott. „Oly nagy itt a zsúfoltság — írja —, hogy a szűk, egy szoba-konyhás lakásokban két család is lakik. Az már módosnak számít, akinek két lakrészt is jut.“

A legtöbb család munkanélkül tengődött. Inségkonyháról éltek. Napi egy tányér levest kaptak Róbert bácsitól. (Róbert bácsi dúsgazdag ember volt, aki mások adományából tartotta fenn az inségkonyhát, melyből persze nagy összeget zsebelt be a nyomorgók kárára.)

Az újságíró találkozott egy ötgyermekes családdal. Az apa mindennap Budára gyalogolt, ahol látástól, vakulásig dolgozott húszfilléres órabérért. Még ebből a barakklakásból is ki akarták őket tenni, mert a lakbért nem tudták megfizetni.

Sokszor meg is történt a kilakoltatás. Az újságíró látott egy hétgyermekes családot a barakkok mögött, a szemétdomb mellett; a szabad ég alatt laktak. Két szekrényük fölött egy szál kátránypapír volt áthúzva tetőnek. Már három hónapja laktak a szabad ég alatt. Számukra még az is dúsgazdag volt, aki barakkban lakhatott.

Meghalt Eszti néni.

Egy 1941. február 26-i újságban találtam egy hírt: „A Mária Valéria telep 15-ös pavilonjában meghalt egy hetvennégy éves munkásasszony. Neve: Klier Rezsóné, született József Eszter.“ (A nagy proletárköltő, József Attila nagynénje.) Albérletben lakott itt a telepen, egy szűk kis szobában. A szoba berendezése mindössze két ágy, egy kis asztal szék nélkül és egy mosóteknő volt. Nagyothallott a jó öregasszony és egy villamos ütötte el.

Hadd idézzem a korabeli újság mondatait: „Eszti néni után nem maradt semmi az égvilágon. Egy párnája volt, az is elrothadt szegény alatt. Amikor elhagyta a villamos, egy tejesüveget és nyolc pengőt szorongatott a markában. Ez volt minden vagyona.“

Ilyen volt az élet régen a Mária Valéria telepen.

A múlt örökségét halálra ítélték.

A felszabadulás után megkondították a vészharangot a Mária Valéria telep fabarakkjai fölött. Már az első éveken elkészültek a helyén épülő új városrész tervei. De a II. világháború egyéb égető sebei miatt a kivitelezésre csak később kerülhetett sor. Azután az ellenforradalom is meggátolta az építkezés kezdetét.

Végre három évvel ezelőtt megindultak a munkálatok. A fabódék nagy részét szétverték és a helyüket földgyalukkal simára gyalulták. Majd jöttek az építőmunkások és kezük nyomán gombamódra nőnek ki a többemeletes, modern bérpaloták.

Ma már nehezen tudnánk megszámlálni, hogy hány bérház épült fel eddig. Kis városnak is beillenek. Az épületek közt legérdekesebb az a négy magas épület — az úgynevezett toronyházak —, amelyek nyolc emeletükkel felhőkarcolóknak is beillenek. A négy közül kettőnek külön érdekessége, hogy vakolat helyett mosható műanyaggal borították be a falát.

Az épületek között északi és déli fekvésű kisebb-nagyobb udvarok találhatóak. A nap-sütéses, déli fekvésű udvarokon játszótérek és parkok épülnek.

Hét ember egy hét alatt...

Megkérddezhetné valaki: hogyan lehetséges, hogy ilyen gyorsan épülnek fel itt az emeletes házak? Hiszen régen háromemeletes ház két év alatt épült fel. Most pedig két év alatt tizenötöt is felépítettek.

Igen, ma új építési módszerekkel készülnek a házak. Egy évvel ezelőtt kezdtek hozzá az első fővárosi kohóhabsalak-ház felépítéséhez itt a Mária Valéria telepen. Hatalmas, emeletmagyságú falrészeket (úgynevezett kohóhabsalak blokkokat) szállítanak a helyszínre, amelyeket daruk segítségével a kijelölt helyre illesztenek. Egy épületnél hét szakmunkás dolgozik, akiknek csak az a dolguk, hogy a falrészeket összeszerelik. Nincs téglá, sem gerenda, sem állványerdő a környéken. Ahogy egy emelet elkészül, helyére rakják a kész lépcsőt és máris kezdik a következő emelet összeszerelését. Hét ember egy hét alatt felépít egy emeletet.

Párizs, London is megirigyelheti

De ez még mind semmi. Ezt az építési módszert is rövidesen tovább fejlesztik. A következő épületek vizes-blokkos falelemeibe előre beépítik a fürdőszoba és egyéb vízvezetési berendezéseket sőt a kőfalakba már a szekrényeket is. A külső-belső falrészeket még az előregyártó-telepeken bevakolják.

Olyan ez az épület, mint egy mesebeli palota. Ebben töltik napjaikat a legkisebbek: az óvodások

A Belvárosban sincsenek ilyen gyönyörű bérházak, mint itt. Az ember szeme megpihen, ha ezeket látja

Fut, fut a Sas-örs a játszótéren. Egy ilyen tartalmas vasárnap délelőtti séta után jól tesz a felfrissülés, kis játék

Igy azután mihelyt egy emeletet befejeznek a munkások, a lakók azonnal be is költözhetnek.

Épül, szépül Budapest legmodernebb, egészséges, tiszta városnegyede, a hajdani nyomortanyák helyén. Még tizenöt évvel ezelőtt is a főváros szégyenfoltja volt ez a hely, s néhány év múlva harmincezer lakosú, tündöklő városnegyed lesz, amelyet megirigyelhet Bécs, Párizs, London.

S eljön az az idő is, amikor az emberek elfelejtik itt a múltat. Csak a történelemlapok lapjai emlékeznek majd a nyomorra, és a Mária Valéria névre. Rövidesen ugyanis új nevet kap ez a városrész, a nagy proletárköltőnek, József Attilának a nevét.